

TUYG'U VA KECHINMALARNING POETIK JILOSI (PEARL BUCK ASARLARI MISOLIDA)

XURSHIDA IBODULLAYEVNA TOSHOVA

O'qituvchi, TDSHU

Annotatsiya

Ushbu maqolada P.Buckning ijod jarayoni bilan bog'liq badiiy obrazlardan foydalanish mahorati o'rganilgan. Unda shoir lirikasidagi qalam, qalamdon, qog'oz, she'r, shoir va boshqa obrazlar tahlil etilgan. Ushbu obrazlar shoirga ruhiy kechinmalarni tasvirlash, xayol va tafakkur ufqining bepoyonligini aks ettirish imkonini berganligi yoritilgan. P.Buck ijod jarayoni, ilhom onlari bilan bog'liq tuyg'u-kechinmalarni poetik obrazlar vositasida nafis poetik jilolantirgan. Ularni o'rganish shoir ijodiy laboratoriyasiga nazar tashlash, harakatdagi ijodiy lahzalarni kuzatishga yo'l ochishi, shubhasizdir. Maqolada ilgari surilgan fikr-mulohazalar tadqiqotchi tomonidan muxtasar holda umumlashtirilgan.

Kalit so'zlar: *badiiy obrazlar, ruhiy kechinma, badiiy mahorati, she'riyatidagi tuyg'ular.*

Kirish qismi: Adabiyot tarixida ko'plab yetuk ijodkorlar ruhiy kechinma va tuyg'uni ta'sirchan yoritishda so'z san'ati va u bilan bog'liq bo'lgan tushunchalardan badiiy obraz sifatida foydalanganini ko'rish mumkin. She'r, qalam, qalamdon, siyoh, siyohdon, qog'oz, davot va boshqa obrazlar turli-tuman badiiy maqsadlarda keng qo'llanilgan. Jumladan, g'azal mulkingning sultoni Alisher Navoiy ilohiy ishq o'tini raqam aylar ekan: «*So'z din kuyar qalam, qurur qora, erir davot*», deb yozadi. Shoir «*qalam*», «*siyoh*», «*davot*» tushunchalari yordamida g'oyat mubolag'ali tasvir yaratishga erishadi, ma'naviy-ruhiy kechinmani bor emotsional qudrati bilan tasvirlaydi.

O'z iqtidori, badiiy qobiliyati, ijodiy merosining ko'lami, milliy adabiyot va madaniyat oldidagi xizmatlari jihatidan Alisher Navoiydan keyingi yuksak o'rinda turishi e'tirof etilgan Muhammad Rizo Ogahiy «*qalam*», «*qalamdon*», «*juzvdon*», «*qog'oz*», «*davot*» singari obrazlarga faol murojaat etadi. Ogahiyning «*Qalamga xitob*», «*She'riy madhal*» singari g'azal va masnaviylarida o'shanday baytlarni kuzatish mumkin. Ularda Oyning alohida iltifot ko'rsatib, shoirga davotu qog'oz tutishi, Atorudning qalamini yo'nishni odat qilishini istab qolgan xayolotning yuksak ufqlariga ko'tarilgan onlarini uchratish mumkin: «*Yonimda Atoruding hamisha, Qilsin qalamim yo'norni pasha*», – deya falakka murojaat qiladi Ogahiy. Shota Rustaveli esa o'zining «*Dostonlarda bilinadi shoirlarning a'losi*», – degan e'tiqodida sobit turib yaratgan «*Yo'lbars terisini yopingan pahlavon*» asarida go'zal Tamarani ta'riflar ekan:

“Aqiq ko‘zning qo‘llaridan siyoh ichdi qalamim, *Nishtar kabi yuraklarni tilsin kuyim-alamim!*”– degan misralarni bitadi. Ko‘rinadiki, turli davr va sharoitda yashab ijod etgan shoirlarning asarlarida badiiy ijod va u bilan bog‘liq tushunchalar ruhiy kechinmalarni tasvirlashda, xayol va tafakkur ufqining bepoyonligini aks ettirishda mahorat bilan istifoda qilingan. Mumtoz adabiyot an‘analarini ijodiy davom ettirgan P.Buck she‘riyatida ham bunday obrazlarni ko‘plab uchratish mumkin.

Asosiy qism:

P.Buck hayoti va ijodiy faoliyati o‘z davridan to shukungacha adabiyotshunoslar, ilm va ijod ahli diqqat-markazida bo‘lib kelgan. O‘zbek adabiyotshunosligida P.Buck ning she‘riy, nasriy va tarjima asarlari ko‘pgina tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Shoir she‘riyati S.Mamajonov, A.Akbarov, B.Nazaro, O.Sharafiddinov singari adabiyotshunoslar tomonidan muayyan darajada tadqiq etilgan. T.Matyoqubovanning maqola va tadqiqotlarida shoirning badiiy mahorati, she‘riyatidagi tuyg‘ular tovlanishi muayyan darajada tahlilga tortilgan. Ammo shoirshe‘riyatidagi ijod onlari bilan bog‘liq obrazlarning badiiy ifodasi nisbatan kam o‘rganilgan. Biz ushbu o‘rinda P.Buck lirikasidagi ushbu masalani o‘rganish orqali shoir she‘riyatida tuyg‘ukechinma va ifodaning o‘ziga xosligi haqida ayrim umumlashmalarimizni ilgari suramiz.

Jahon adabiyotshunosligida she‘rshunoslik sohasida XX asr lirikasining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashtirish, davrlashtirish, she‘r shakli va mazmunida yuz bergan o‘zgarishlar mohiyatini ko‘rsatish singari ustuvor yo‘nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. So‘nggi yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlarda alohida ijodkor adabiy merosini qayta baholash, poetik o‘ziga xosligini belgilashga bo‘lgan intilish ortdi.

Binobarin, XX asr adabiyotini o‘rganish bo‘yicha to‘plangan ilmiy-nazariy fikr-qarash va amaliy tajribalar betakror iste‘dod sohibi Pearl Buck she‘riyatining poetik o‘ziga xosliklarini aniqlash imkonini beradi. Ushbu maqolada qo‘yilgan ilmiy muammo tadqiqiga muvofiq qiyosiy-tarixiy va tavsifiy metodlardan foydalanildi.

P.Buck o‘z iste‘dodini insoniyatning porloq ertasi, yaratuvchanlik va bunyodkorlik mehnatini sharaflashga safarbar etgan shoirdir. U «*Insoniyat bayrami*» qasidasining maqta‘sida umumiy poetik fikrni yakunlar ekan, o‘z taassuroti, kechinma va tuyg‘ularini qalamga murojaat qilish orqali quyidagicha ifoda etadi:

Salomat bo‘l, ey qalam, tongotarlar yo‘ldoshim,
Tilingdan satrlarga oqadi hamisha nur.
Odamzod ulug‘ligi yozilgan har varaqning.
So‘zlari brilliantdan, nuqtalari javohir.

Qasida janri tabiatan maqtov va dabdabani xush ko‘rishini yaxshi bilgan P.Buck ushbu qasidai madhiyada qasidachilik an‘anasiga xos barcha jihatlardan o‘rinli foydalanadi. She‘rda falsafiy mazmun teranligi, tabiat tasvirlariga o‘rin ajratilganligi,

ayrim voqealarning hajv qilinishi, o'z-o'zidan faxrlanish tuyg'ulari ham ifoda etilganligi fikrimizni dalillaydi. Qolaversa, «nasib», «gurizgoh», «madh», «qasd» kabi tarkibiy unsurlari borligi jihatidan ham asar aynanqasida janriga xos xususiyatlarga egadir. She'rning yigirma sakkiz banddan iboratligi esa, uninghajman ham janr talablariga muvofiq bitilganligini ko'rsatadi.

Biz mazkur misralarda tuyg'u-kechinmalar o'zining yuksak cho'qqisiga ko'tarilganiniko'ramiz. Zotan, unda lirik qahramon oshiq, she'r esa ma'shuqa sifatida tasvir etilib, bu she'rnigo'yo jonli bir inson singari gavdalantirishga yordam beradi. U oniy lahzalarda she'r bilanarazlashib, o'z hunariga ko'ngilsiz bo'lib qoladi. Biroq bu -vaqtinchalik holat. Shu bois ham holatlartezda almashinib, bir zumda o'z qilig'i o'ziga ham erish tuyula boshlaydi. Chunki xuddi oshiqma'shuqlar bir-birining ko'ngil mulkiga yo'l topishgani singari, shoir va she'r o'rtasida hamyechimsiz ziddiyat bo'lishi mumkin emas. Anglashiladiki, she'r va shoir obrazlari g'oyatda shaxsiy xususiyatga ega bo'lmish ijodjarayoni, ilhom onlari bilan bog'liq tuyg'u-kechinmalarni nafis poetik aks ettirish imkonini bergan.

Ayni paytda Pearl Buck ijodiy laboratoriyasining ich-ichiga kirib nazar tashlash, harakatdagi ijodiy lahzalarni kuzatishga yo'l ochgan. Taniqli o'zbek shoiri Usmon Nosirning "Yana she'rimga" she'rida shunga o'xshash ifodalar kuzatiladi: "Butun umrim sening bo'yningda, Saharda qon tupursam, mayli, Men – Majnunman, she'rim, sen – Layli!".

Ushbu she'rda shoir – Majnun ya'ni oshiq, she'r – Layli ya'nima'shuqa sifatida ta'riflanadi. Bunda Layli va Majnun sevgisiga ishora qilish orqali shoir badiiy ijodning ilohiylikka daxldorligiga urg'u beradi. She'rga bo'lgan cheksiz mehr-muhabbatini, samimiyatini talmeh san'ati vositasida ta'sirchan ifoda etadi. Ma'lumki, tong otish paytida dastlabki quyosh nuri eng baland og'ochlardan bo'lgani uchun chinorlar uchiga tushadi va tezda tevarak-atrof yorishib ketadi. She'rda shunchaki tong otdi, degan ifoda qo'llanilsa uning estetik qimmatiga putur yetgan bo'lardi. Shuning uchun ham san'atkor chinorlar uchiga tushadigan birinchi nurni ko'rishga ko'zi uchishini aytish orqali tong va uning o'z kayfiyatiga ta'sirini yoritadi. Shoirning chinorlar bargiga tushadigan birinchi nurni ko'rishga ishqibozligi shunchaki tasodif emas, albatta. U tong otishi va ijodni bir-biri bilan mushtaraklikda tasvirlaydi. Tong otishi shoir uchun ilhom manbaidir. Mazkur o'rinda «qalam» obrazi shoirning ijodga bo'lgan munosabatini yoritishga xizmat qilgan. Zero, bunda qalamning satrdan-satrga tez yurish bilan ko'chishi quyoshga o'xshatilishi bejiz emas. Quyosh tez yorishib tevarak-atrofnı charag'on qilganidek, shoir ilhomi ham shunchalik jo'shqin keladi va satrdan satrga ildam ko'chadi. She'r ham butun olamni charag'on qilishga qodir. Demak, shoir ushbu satrlarda quyosh, qalam, chinor uchidagi nur kabi poetik obrazlar vositasida o'z adabiy-estetik qarashlarini shoirona ifodalay olgan.

XULOSA

P.Buck nafaqat mazmun balki musiqiylik, ohandorlik, tuyg‘u va kechinma ifodasi bilan shakliy mutanosiblik ta’minlansagina, she’r o‘zining badiiy-estetik vazifasini bajara olishini, kitobxon qalbiga ta’sirchan yetib borishini teran anglagan. Bu uning she’rlarida badiiy ijod, adabiyot, so‘z san’ati bilan bog‘liq turfa xil obrazlar yordamida yorqin aks ettirilgan. P.Buck ijodida ijodkor mas’uliyati, badiiy adabiyotning yetakchi xususiyatlari va bosh maqsadi, qalam ahlining o‘z a’moli va e’tiqodiga sidqidildan sadoqati, badiiy asar yashovchanligining sir-asrori singari ko‘plab ijtimoiy-siyosiy, adabiy-estetik masalalarga nazariyamaliy jihatdan atroflicha munosabat bildirilgan. Shoir o‘z adabiy-estetik qarashlariga xos fikr-mulohazalar va g‘oyatda nozik tuyg‘ulari jilosini obrazli poetik ifodalashga muvaffaq bo‘lgan. «*Aql va balog‘at jonga payvasta*» bo‘lgan shoir badiiy adabiyotni nafaqat ijodkor tilining tarjimoni, balki millat ma’naviy kamolining tayanchi, xalq manfaati va vatan saodatining kuychisi deb bilgan.

Umuman, shoir bugungi hur va ozod zamonamizni orzu qilib, umrining har bir lahzasi hasratiyu zavqini el bilan baham ko‘rgan shoir edi. Shu bois ham asarlari bilan o‘ziga mangu obida qo‘ya bildi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mamajonov S. Uslub jilolari. – T.: Adabiyot va san’at, 1972
2. . Matyakubova T.R. Poetic character and its specific features // Theoretical & Applied Science. – Marseille, 2015.pp. 40-43
3. Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. 20 jildlik. J.1. – T.: Fan, 1987
4. Oybek. Tanlangan asarlar. To‘rt tomlik, Birinchi tom. – T.: Badiiy adabiyot, 1957.
5. Usmon Nosir. Tanlangan asarlar. Ikki tomlik. T.1. – T.: Adabiyot va san’at, 1969.
6. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – T., 2004.
7. Islomjon Yakubov, Mubora Amonova. The place of traditional motives and symbols in the plot and composition of national novels. Journal of Critical Reviews. 2020, № 7
8. Yakubov O.A. Oliy harbiy ta’lim muassasalarida xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida assotsiatsiya metodidan foydalanish// Chet tilini o‘qitishda va o‘rgatishda til ko‘nikmalarini rivojlantirishning dolzarb masalalari. Материалы конференции. 2022/4/6 bet.34-40
9. Якубов, Ойбек Анварович. "Военная терминология в социокультурном аспекте." *Достижения науки и образования* 4 (26) (2018): 22-24.
10. O. Yakubov. Application of the method of associations in the educational process. Журнал образовательный портал «Мультиуроки» 2022/3/7. Ст455-457. <https://multiurok.ru/files/application-of-the-method-of-associations.html>
11. O.A. Yakubov. [ASSOCIATION METHOD AS A WAY TO IMPLEMENT INNOVATIVE APPROACHES](#) . CUTTING EDGE-SCIENCE. 2020/8. Ст 84.

12. ORIPOVA, R., & RAXMATULLAEVA, M. (2024). INTEGRALLASHGAN TA'LIMDA TEXNOLOGIYALAR. *Journal of Pedagogical and Psychological Studies*, 2(2), 39–44. Retrieved from <https://imfaktor.com/index.php/jopaps/article/view/1024>
13. Раънохон Иброхимовна Орипова (2023). КАСБИЙ ТАЪЛИМДА ФАНЛААОРО АЛОҚАДОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ. *Oriental Art and Culture*, 4 (2), 750-754.
14. Рано Орипова, Раъно Орипова. Ўзбек ўлттық классикалық музыкасындағы ўлттық мотивтердің түрлері колорит национальных мотивов в узбекской национальной классической музыке. Журнал. К 89 ХХІ ғасырдағы түркі халықтарының ўлттық орындаушылық өнері: зерттеу 2022. Стр199